

Antoni M. Badia i Margarit: el vessant humà

Pretendre de parlar del vessant humà del doctor Badia no és un objectiu fàcil per una raó molt simple: ell visqué fonamentalment per la tasca que es proposà de dur a terme com a professional. La inquietud per la situació de la realitat catalana, no-gensmenys, el travessà sense distinció de cap mena de dalt a baix: la sentí i s'hi enfrontà com a ciutadà, però també com a professor, com a investigador. Per tant, el vessant humà no es pot deslligar del vessant científic, tant com el científic no es pot deslligar de l'humà; no és debades que ell encunyà l'expressió *ciència i passió*, que és un lema que duu implícit el que he declarat. Hi ha un exemple molt eloqüent, al meu entendre, que justament toca el camp de la recerca condicionat pel camp de la preocupació humana: si fou un destacat sociolingüista, fins i tot un dels introductors d'aquesta disciplina entre nosaltres, és a causa de la situació anòmala del nostre dissortat país; en la normalitat, Badia hauria persistit en la filologia, en la història de la llengua, en la diacronia. Tampoc no hauria estat l'apòstol permanent, en congressos, conferències i treballs de divulgació, que li robaven hores de la dedicació estrictament d'investigador, perquè volia col·laborar a sortir de la negra nit i a mantenir com fos l'esperit nacional català que s'havia generat amb la Renaixença. Les circumstàncies terriblement hostils a què s'hagué d'enfrontar fan que no sigui possible de destriar-hi nítidament el que pertany a un àmbit o a un altre de la seva vida: Primo de Rivera, la Guerra Civil del 1936 al 1939... i la democràcia que neix d'un procés de transició que ara podem titllar de parany lamentable han ocupat la seva trajectòria, que no ha pogut, doncs, mai ésser de tranquil·litat i placidesa, llevat de les esperances que li inflamà l'adveniment de la II República, que esdevingueren tan aviat simplement cendres.

Agustí Badia i Vivó, el pare del mestre, l'inclinà des dels primers batecs cap a la preocupació cultural, cap al nacionalisme i també cap a un cristianisme molt lligat a Montserrat. Badia i Margarit arribà a ésser president de la Casa de Montserrat.

Cresqué envoltat de llibres a la casa pairal, dels testimonis d'una cultura literària medieval catalana pionera dins la Romània.

L'Escola fou un altre camp de formació que el marcà pregonament: va estudiar a la Mútua Escolar Blanquerna, fundada per Alexandre Galí, aleshores un dels pedagogs més destacats; allí ja va aprendre a espavilar-se en la clandestinitat: l'ensenyament era en català, però d'amagat. I allí va copiar als catorze anys el primer article seu sobre els orígens de la llengua catalana: tota una premonició; confessà que ho va fer per iniciativa pròpia, no com a treball que ningú li encomanés de fer. Explica Badia que «[q]uan es va proclamar la República [...] el senyor Masó [professor seu] [...] es va enfilat en una escala, va despenjar el retrat d'Alfons XIII [de l'Escola] i ens va explicar què significava aquell gest...». Políticament Badia fou de la Lliga de Cambó. Posteriorment, però, no milità en cap partit, amb una sola excepció cap al final de la seva vida: l'adhesió explícita a la independència de Catalunya, l'anhel que aspirava amb ànsia a veure fet realitat abans de deixar-nos. Dissortadament, no ha pogut ésser. Tanmateix, ell ha col·laborat en primera línia a deixar-li uns fonaments sòlids que ara ens permeten de sentir-nos esperançats.

El seu esperit generós i les ànsies de conèixer món i persones el dugueren a contribuir habitualment en institucions emblemàtiques, com l'Orfeó Català. Fou un excursionista de fons, igual que tants d'altres il·lustres filòlegs; ho aprofità per a valorar els elements de la naturalesa, de l'entorn, on li agradava de conversar encuriós pel tarannà de les persones i per la variació de llurs parlars.

L'abnegació de Badia l'impulsà a intervenir sempre i arreu en qualsevol acte cultural on li demanaven de participar; li era del tot igual que fos en un poblet petit o que s'hagués d'adreçar a persones no especialitzades en lingüística o que es tractés d'una revista local de poca volada: mai no tenia un no per a ningú.

Era creient i practicant, però amb un sentiment religiós que no l'aïllava de la realitat més immediata ni substituïa altres creences laiques relacionades amb la convivència social. Era un home auster, allunyat de les comoditats.

Els estudis superiors de filologia romànica els féu en una universitat espoliada dels millors professors, que n'havien estat expulsats o que havien optat per l'exili. La represa clandestina l'any 1942 dels Estudis Universitaris Catalans, que ell freqüentà, neutralitzaren fins a un cert punt aquest dèficit. Hi tingué de professors Ramon Aramon, Jordi Rubió, Pere Bohigas.

A la Universitat conegué Maria Cardús, companya de curs, que esdevingué la seva esposa l'any 1946, a més d'una incondicional col·laboradora en la recerca i les publicacions de Badia.

Un cop llicenciat, restà a la Universitat de Barcelona de professor ajudant de classes pràctiques, que se'n deia, però s'hagué de guanyar la vida a l'escola Virtèlia i a una altra escola de monges.

Va aprendre molt de mestres com Dámaso Alonso, que li va dirigir la tesi i que

li demanà posteriorment que escrivís la *Gramática catalana*, que es publicà en castellà a l'editorial Gredos de Madrid. L'any 1948 ja fou catedràtic, amb un valor afegit no pas insignificant: no era un home del règim, condició que, com a principi, impedia arribar a ésser-ho. Badia deia: «A la vida he anat molt de pressa en força coses i no me n'he penedit mai». Encara autocríticament afegia: «...tenia consciència que la meua formació era deficient». Badia fou turmentat per una inseguretat que li impedia la satisfacció de sentir-se del tot content de la feina que feia: sempre pensava que no hi estava prou preparat; aquest sofriment l'acompanyà al llarg de la seva existència. Em demanava sovint, com ho feia amb altres companys, l'opinió crítica i sincera sobre articles o llibres seus. Jo tinc a la memòria com reaccionava quan m'ho sol·licitava: pobre de mi!; què li havia d'esmenar a un gegant de la filologia com Badia? Mirava de trobar-hi alguna minúcia; quan la hi comunicava, l'acceptava amb un agraïment humil que m'aclaparava.

Sabia que seria durament blasmat pel fet de participar en les oposicions, que eren una cerimònia deplorable, però va optar per fer-les, ja que creia que podria contribuir a treure la universitat de la inoperància intel·lectual; pensava lògicament que si tots els especialistes ben preparats haguessin fugit de la maltempsada tan llarga, Catalunya hauria sucumbit irremeiablement: «Per això jo vaig fer oposicions, perquè en aquells anys tan difícils calia comprometre's més que mai». Amb altres professors fins i tot van mirar de crear una alternativa a la universitat; però l'única sortida possible era, si de cas, sota la tutela de l'Església. Van intentar d'implicar-hi Montserrat, que no ho veia amb mals ulls, però l'empresa hauria estat massa costosa. Als deixebles més directes ens explicava que romandre en la misèria que hagué de sofrir feia que se sentís amb les mans brutes.

Va preparar-se en diverses especialitats: fonètica, dialectologia, toponímia, gramàtica històrica... «De vegades penso —deia— que potser he estat una mica tastaolletes [...]. Possiblement és un pecat, però aquesta tendència ha fet també que toqués més camps que no hauria tocat...». Si Badia hagués viscut en una societat lingüísticament i políticament normal no ho hauria estat, tastaolletes, però la realitat penosa que li va tocar —i que li toca encara— de viure al català el convidà a penetrar-hi en tots els seus flancs; i avui no podem canviar el discurs, perquè, per molt que es digui que el català l'entén pràcticament tothom a Catalunya i per molt que augmentin els percentatges de la competència en la lectura i l'escriptura, allò que a la fi és decisiu és l'estatus de què gaudeix, i des d'aquest punt de vista, en el context actual, el català té un futur massa incert. Tot i que Badia era un optimista moderat, jo goso pensar que en els darrers anys compartia això que acabo de dir i creia en la supervivència solament en un estat independent.

He dit suara que fou sociolingüista per raó de les circumstàncies adverses. I ho reconeixia: «És com a conseqüència de la repressió que va començar a patir la llengua catalana després de 1939 que em vaig posar a estudiar els problemes d'ús.

També [...] a causa del fenomen sociològic de la immigració, al qual [...] no donàvem la importància que després vam haver de reconèixer que tenia».

Les estades a l'estranger per motius de formació actuaven alhora com a bàlsam, li deixaven tastar els aires de la llibertat i el reconfortaven en el pensament que arribarien indefectiblement a Catalunya: Zuric, Munic, Heildelberg, Lisboa, Coïmbra, París... Hi aprenia i s'hi desfogava, tot explicant als romanistes més destacats: «...la incomoditat d'haver de fingir a la Universitat i de no poder dir el que pensava. L'abisme entre els que manaven i jo mateix s'anava fent més profund...». Va fer de professor visitant a diverses universitats nord-americanes, de què guardà un record molt positiu tant en l'aspecte personal com en el científic.

Abans del maig del 68 francès, a la Universitat de Barcelona ja s'havien generat tensions especialment dures contra el franquisme i contra els professors que hi eren addictes. Badia visqué molt directament aquests moments delicats, perillosos, arriscats. L'any 1966 es convocà un referèndum (Franco convocava referèndums!), del qual, òbviament, no podia sortir altre resultat que l'exaltació del règim feixista, una acceptació que superava fins i tot el cent per cent. Explicava Badia que un grup de professors «...ens vam confabular i vam decidir que no aniríem a votar passés el que passés. Doncs bé, va resultar que [...] quan em van detenir [...] el gener de 1967, la policia m'ho va retreure i ho va fer constar com un detall important en l'atestat...». Quan era president de la Casa de Montserrat, van detenir-lo i empresonar-lo. Diu Badia: «...el dimarts, quan estava dinant, em van venir a buscar a casa dos policies. Em van dir que els havia d'acompanyar a declarar, com a detingut, a la comissaria de Via Laietana [...]. Allà em van interrogar durant cinc hores [...]. A la nit em van dur als calabossos tètrics d'aquella comissaria [...]. L'endemà em van dur a la presó Model, amb furgoneta, emmanillat...». Jo en vaig ser testimoni directe. Com a resultat d'aquest episodi, va anar-se'n a la Universitat de Madison, a Wisconsin.

En el retorn, visqué anys de convulsions constants, que l'allunyaren del treball científic i, per sentit de responsabilitat, l'acostaven a les tasques de gestió i de política universitària. Fins que hi arribà a ésser rector justament durant els anys de la transició, després de la mort del dictador. Va haver de protagonitzar amb grans dificultats la recuperació de la democràcia i la catalanització de la Universitat de Barcelona. Hi deixà la *llavor de futur*, d'un futur que, tanmateix, encara esperem, perquè el present no té prou a veure amb les aspiracions del rector Badia. Després que fou elegit pel Claustre per àmplia majoria, fent el breu camí de la Universitat a casa, al carrer de la Portaferriça, número vuit, confessa que va pensar en aquests termes: «Vaig tornar cap a casa consirós i espantat, demanant-me jo mateix si me'n sortiria». Sí, se'n va sortir; va canviar pregonament la Universitat de Barcelona, però a costa de molts i molts esforços i de situacions no desitjades: «Jo anava al consell de rectors i em queia la cara de vergonya de pensar que jo era un com

aquells, la major part nomenats a dit i més o menys obertament franquistes», ens explica ell mateix. «L'elaboració dels estatuts de la Universitat i l'aprovació penso que va ser la realització més important de tot el meu rectorat. És d'allò de què em sento més satisfet».

Solament qui no coneixia gens Badia podia pensar que després d'ésser rector es dedicaria a la política, com força gent pensava. Badia tornà, com sabíem que faria els qui sí que el coneixíem, de seguida i amb fretura a la càtedra universitària, a la tasca de docència i de recerca, que era la seva veritable vocació. Jubilat de la Universitat de Barcelona, dedicà tota la seva activitat a l'Institut d'Estudis Catalans, des de la Secció Filològica, de què fou president i on aprofità l'experiència de gestió com a rector per a renovellar-la, rejoyenir-la, fer-la més activa i eficaç, obrir-la a la societat.

És de justícia que faci referència a l'hospitalitat amistosa que practicà amb els deixebles i els col·legues, d'aquí i de fora. Casa seva era casa nostra, per a celebracions, per a debats sobre projectes, per a organitzar-nos clandestinament. Recordo amb tota concreció el pis on habitava, el menjador on dinàvem plegats, la sala amb un piano on preniem el cafè; i l'altre pis de la mateixa casa, on treballava: un despatx ple de papers i llibres mig ben endreçats. En les reunions freqüents que hi teníem vaig aprendre moltes coses de ciència i d'humanitat.

Vet aquí unes pinzellades del vessant humà d'Antoni Maria Badia i Margarit. S'ha verificat allò que he anunciat i que em sembla impossible que no es verifiqui: no es pot parlar del vessant humà de Badia sense referir-se al científic, i viceversa. La raó, la sabem tots els qui l'hem conegut a bastament: Antoni Maria Badia i Margarit fou un excel·lent científic i fou una gran persona, i una condició i l'altra es fonen en un capteniment peculiar propi dels qui són realment savis.

JOAN MARTÍ I CASTELL
Secció Filològica